

ODNOS UNIVERZALNIH I PONAŠAJNIH VRIJEDNOSTI MLADIH

doc. dr. sc. Vesna BULJUBAŠIĆ KUZMANOVIĆ
Sanja SIMEL

Sveučilište u Osijeku, Filozofski fakultet, Odsjek za pedagogiju
vbuljubasic@ffos.hr, sanja.simel@gmail.com

Sažetak: Ovaj je rad usmjeren na teorijsko i praktično propitivanje razvoja vrijednosnog sustava mladih. Cilj je ispitati odnos univerzalnih i ponašajnih vrijednosti studenata prve godine diplomskog studija, nastavnički smjer, N = 122 (90%). Instrument primijenjen u istraživanju proizlazi iz Schwartzove teorije 10 osnovnih tipova vrijednosti, koje se dalje granaju i usmjeravaju na specifične i ponašajne. S pedagoškog motrišta, govorimo o odgojnim vrijednostima, a specifičnost toga područja može se objasniti strukturalnim pristupom, koji pokazuje da su uvjerenja, vrijednosti, stavovi, namjere i ponašanja povezani (Pennington, 1998.).

Rezultati istraživanja pokazali su da od 30 ponuđenih vrijednosti ispitani studenti kao najvažnije ističu obiteljsku sigurnost, unutarnji sklad, zrelu ljubav i smisao u životu, a društvena moć, poštovanje tradicije, jedinstvo s prirodom, autoritet i nacionalna sigurnost nisu im prioriteta. Djevojke snažnije od mladića ističu zrelu ljubav, jednakost i samopoštovanje, a manje su im važne gotovo sve vrijednosti koje su manje važne i mladićima. S druge strane, ponašajne vrijednosti najviše se odnose na očuvanje zdravlja, uživanje u životu, samostalnost i iskrenost, a značajno su povezane s odabranim univerzalnim vrijednostima (Cramerov $f_i = 0,39 - 0,79$).

Gljučne riječi: mladi, razlike u stavovima dječaka i djevojčica, rezultati istraživanja, samostalnost i iskrenost mladih, univerzalne, odgojne i ponašajne vrijednosti

UVOD

Ljudsko ponašanje, uključujući društveno ponašanje, rezultat je interakcije biološkog nasljeđa i okolinskih iskustava. Svaki prikaz ponašanja ili vrijednosti pojedinca mora uzeti u obzir društveni kontekst u kojem on odrasta. Pod tim se kontekstom obično razumijeva obiteljsko okruženje i ozračje, kulturna povijest i političko-ekonomska organiziranost. Da bi pojedinac zadovoljio svoje potrebe,

ponašao se kompetentno i činio ono što je primjereno situaciji i ujedno uspješno, koristi se različitim obrascima ponašanja. Primjerenost ponašanja označava mjeru ispravnosti i prihvatljivosti ponašanja u usporedbi s društvenim normama, a uspješnost ponašanja odnosi se na kvalitetu ostvarivanja individualnih i relacijskih ciljeva ponašanja. Naime, sva se ponašanja, prema teoriji kontrole i realitetnoj terapiji, sastoje od četiri osnovne komponente (aktivnosti, mišljenje, emocije i fiziologija). Taj pristup ne objašnjava samo zastupljenost tih komponenti u ponašanju nego ima i veliku važnost u mijenjanju onih ponašanja koja se smatraju nepoželjnim.

Ono što se iz toga općenito može zaključiti jest da je pojedinac od samog rođenja izložen brojnim različitim i često suprotstavljenim utjecajima, što utječe na formiranje stavova i vrijednosti. Vrijednost čine etička načela, kulturne i društvene norme, sve ono što se doživljava, emotivno, a stvarno ponašanje često određuje ono što se misli. Individualna obilježja pojedinca, od tjelesnih, intelektualnih, moralnih, estetskih do radnih nastaju, razvijaju se i izgrađuju tijekom odrastanja. Da bi se omogućio njihov optimalan razvoj, uz najviše etičke standarde, treba uzeti u obzir kulturne razlike u moralnim vrijednostima, stavovima i vjerovanjima. Ono što se u jednoj kulturi čini univerzalnim, u drugoj se neće pokazati kao primarno načelo i vodilja u životu. Međutim, pokušaj identificiranja vrijednosti koje su univerzalne ili prisutne u većini kultura rezultirao je univerzalnim vrijednostima, o čemu više u nastavku uz napomenu da kulturne univerzalije (međuzavisnost i nezavisnost svake osobe) traže uravnotežen pristup.

U odnosu na pojedinca, osobnost je viša kategorija u vrijednosnom značenju. Individuum je biološki, rađa se, a osobnost se izgrađuje u procesu odgoja. Iz toga se razloga odgoj smatra procesom oblikovanja, svrhovita razvijanja, izgrađivanja, transformiranja čovjeka od individuuma do osobnosti (Vukasović, 2005.). Samopojmanje je termin koji opisuje ono što pojedinac misli o sebi ili kako vrednuje sebe, a sastoji se od toga što misli o vlastitim tjelesnim, moralnim i osobnim značajkama, i to u odnosu prema obitelji i društvenom ja; odnosno, projicira se i na njegovo prosuđivanje koje su mu vrijednosti bitne kao usmjerujuće načelo u životu (Pennington, 1998.).

VRIJEDNOSTI

Vrijednosti kao svojevrsni društveni fenomen oduvijek su privlačile pozornost istraživača i teoretičara (Chazan, 1985.), no u središte pozornosti društvenih znanosti došle su otprilike 50-ih godina prošloga stoljeća. Budući da gotovo svaki autor prilagođuje definiciju vrijednosti potrebama vlastitoga istraživanja, u literaturi se mogu pronaći brojne definicije toga pojma.

Većina definicija vrijednosti sadrži sljedeće elemente: poželjnost, selekcija, stabilnost, težnja k sustavnosti i pozitivnost (Radin, 2001.). Prema tomu, Lewin

(1952.) ističe da vrijednosti usmjeruju ponašanje; one su te koje određuju koji oblici ponašanja za pojedinca u određenoj situaciji imaju pozitivan, a koji negativan predznak. Rokeach (1973.) pak ističe kako su vrijednosti trajna vjerovanja da su određeni načini ponašanja osobno ili društveno poželjniji od suprotnih načina ponašanja. Usto, Super (1973., Ferić, 2009.) dodaje da vrijednosti, isto kao i interesi, proizlaze iz potreba, definirajući vrijednosti kao ciljeve koje pojedinac nastoji ostvariti kako bi zadovoljio svoje potrebe. Schwartz (1992.) navedene teorije vrijednosti produbljuje, ističući da su vrijednosti poželjni ciljevi, iako različite važnosti, koji nadilaze specifične situacije, a djeluju kao usmjerujuća načela u čovjekovu životu. S pedagoškog aspekta, one se projiciraju kroz pet područja odgoja i vrijednosti (Vukasović, 1995.): tjelesni odgoj (zdravlje – jedna od temeljnih vrijednosti čovjekova života), intelektualni odgoj (njegovanje intelekta, razvijanje intelektualnih snaga i sposobnosti kao jedna od ključnih vrijednosti), moralni odgoj (usvajanje moralnih vrijednosti odnosno formiranje moralne svijesti, uvjerenja i stavova, moralnog ponašanja i djelovanja) te estetski (ljepota – danas bitan kriterij ljudskog vrednovanja predmeta, pojava, međuljudskih odnosa) i radni odgoj (razvijanje vrijednosti poput točnosti, savjesnosti, pravednosti). Najveći broj stručnih publikacija i interesa koncentriran je na moralnu dimenziju odgoja i obrazovanja (Goodlad i sur.; Straughan, 1988.; Damon, 1988.; Lickona, 1992.; Dosick, 1955.; Best, 1996.), što govori o važnosti toga temeljnog područja ljudskog postojanja (Vukasović, 1977.).

Univerzalne vrijednosti

Prema Schwartzu (1992.), teorija univerzalnih sadržaja i strukture vrijednosti definira vrijednosti kao poželjne ciljeve, različite važnosti, koji djeluju kao usmjerujuća načela u čovjekovu životu, kao što je i prethodno rečeno. Schwartzov upitnik vrijednosti (Schwartz Value Survey – SVS) izrađen je da bi se provjerio teorijski koncept univerzalnih sadržaja i struktura vrijednosti. U osnovi je rađen po uzoru na Rokeachev "The Value Survey", ali Schwartz je unio osjetna poboljšanja – mjerenjem 56 specifičnih vrijednosti utvrđuje se važnost 10 motivacijskih tipova koje one predstavljaju, a teorijska podloga na kojoj je čitav takav sustav mjerenja vrijednosti zasnovan omogućuje proučavanje vrijednosnog sustava u cjelini.

Ferić (2009.) također ističe da postoji deset različitih motivacijskih tipova vrijednosti, koji su sadržajno određeni (motivacijskim) ciljevima ka kojima su usmjereni i specifičnim vrijednostima koje predstavljaju, a ti su motivacijski tipovi vrijednosti sljedeći: moć, postignuće, hedonizam, poticaj, nezavisnost, univerzalizam, dobrohotnost, tradicija, konformizam i sigurnost. Univerzalni zahtjevi ljudskoga postojanja iz kojeg proizlaze motivacijski ciljevi jesu: biološke potrebe, potreba za usklađenom socijalnom interakcijom te potreba za opstankom i

funkcioniranjem grupe. Pojedine pak specifične vrijednosti čine određeni tip vrijednosti tek kada ponašanje koje vodi njihovu ispunjenju podupire motivacijski cilj toga tipa. Deset je navedenih motivacijskih tipova sadržajno predstavljeno s ukupno 56 specifičnih vrijednosti, što je vidljivo u upitniku. Važno je naglasiti da Schwartz (1992.) smatra kako je postojanje opisanih deset motivacijskih tipova vrijednosti univerzalno s obzirom na njihov sadržaj i njihovu strukturu, tj. da se u takvu obliku javlja kod svih pojedinaca i/ili grupa. Razlike pak u vrijednosnim sustavima mogu postojati samo s obzirom na hijerarhiju vrijednosnih tipova, odnosno relativnu važnost koju pojedinci/grupe pridaju pojedinim vrijednostima (Ferić, 2007.).

Ponašajne vrijednosti

Ponašajne je vrijednosti moguće objasniti strukturalnim pristupom jer on pruža razumijevanje stavova (kao konstrukta koji se upotrebljava da bi se uputilo na određene mentalne procese neke osobe) osvrtnjem na vezu stavova s drugim ključnim pojmovima – uvjerenjima, vrijednostima, namjerama i ponašanjem. Ovdje u obzir treba uzeti kognitivnu komponentu (koja se odnosi na uvjerenja), afektivnu komponentu (odnosi se na evaluaciju dobrog ili lošega) i konativnu komponentu (odnosi se na ponašanje s obzirom na objekt ili osobu stava). Može se zaključiti da se stav oblikuje spajanjem uvjerenja i vrijednosti, iz čega se dalje kristaliziraju namjere i ponašanje pojedinca. „Važnost kontrole, manipulacije i održavanja pojedinih dojmova o samima sebi te mjera u kojoj to ljudi pokušavaju očevidno je snažan faktor u objašnjavanju zašto se ljudi ponašaju tako kako se ponašaju“ (Pennington, 1997., 103).

Ponašajne vrijednosti ponuđene u upitniku bile su ove: biti zdrav, uživati u životu, biti iskren, samostalan, ambiciozan, odan, odgovoran, sposoban, umjeren, tolerantan, ponizan, odvažan, čuvati okoliš, biti utjecajan, poštovati roditelje i starije, izabirati vlastite ciljeve, prihvaćati svoj život, biti poslušan, inteligentan, znatiželjan, spreman na praštanje, biti uspješan, čuvati sliku o sebi u društvu, biti uredan, pobožan i uslužan. Prema Rokeachu (1973.), među takvim vrijednostima možemo razlikovati društveno i kulturno potaknute moralne vrijednosti čije neispunjavanje dovodi do osjećaja krivnje (takva je npr. vrijednost „biti pristojan“) ili pak osjećaja osobne neadekvatnosti pojedinca koji ih ne uspijeva ispuniti (npr. ponašajna vrijednost „biti intelektualan“). Također, Rokeach ističe da vrijednosti, bez obzira na to kojoj vrsti pripadaju, prije svega moraju imati motivacijsku ulogu.

Odnos univerzalnih i ponašajnih vrijednosti

Neosporno je da vrijednosti imaju veliku usmjerujuću funkciju u pogledu ponašanja. Pojedince potiču u njegovim odlukama i sudovima, pomažu mu u nasto-

janju da racionalizira i oblikuje stavove i mnijenja, olakšavaju mu komunikaciju s drugima, a i važna su uporišta u njegovu shvaćanju društvene okoline (Furio, 2001.). Sam je Schwartz (1992.) smatrao kako ponašanja usmjerena prema određenom tipu vrijednosti imaju psihološke, praktične i društvene posljedice, koje mogu biti kompatibilne ili u konfliktu s ponašanjima usmjerenima prema drugim tipovima vrijednosti. Recimo, kompatibilni tipovi vrijednosti imaju zajedničku motivacijsku orijentaciju, pa je tako naprimjer usmjerivanje k vrijednostima „postignuća” kompatibilno s usmjerivanjem k vrijednostima „moći”, jer oba tipa vrijednosti naglašuju osobni uspjeh i dominaciju nad drugima, te se međusobno podupiru i ojačavaju.

U dosadašnjim istraživanjima (Schwartz, 1994.; Schwartz i Sagiv, 1995.; Oishi i sur., 1998.; Schwartz i Bardi, 2001., prema Ferić, 2007.) Schwartzova se teorija sustavno provjeravala i potvrđena je u više od 60 zemalja svijeta, na više od 200 uzoraka ispitanika sa svih kontinenata. Rezultati umnogome potvrđuju postojanje deset motivacijski različitih tipova vrijednosti, kao i kompatibilnost s ponašajnim vrijednostima koje ih ujedno čine. Naravno, utvrđeno je i da vrijednosni prioriteti variraju s obzirom na spol, religijsku i etničku pripadnost te socio-ekonomski status, a mijenjaju se i s dobi i obrazovanjem, no ne u tolikoj mjeri da potvrđuje Schwartzove teorije ne bi došla do izražaja (Ferić, 2009.). O sustavu univerzalnih ljudskih vrijednosti, kao odrednicama dominantnih preferencija i demokratičnosti, pisali su i drugi autori, koji daju potvrdu Schwartzovoj teoriji vrijednosti, a posebno ističu vrijednosti i vrijednosne orijentacije kao ponašajne dispozicije pojedinca (Schwartz, 1994.; Schwartz i Bilsky, 1987.; Sen, 1999.; Ferić, 2007.), što se nastojalo ispitati i provjeriti ovim istraživanjem.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Ovaj je rad usmjeren na teorijsko i praktično propitivanje razvoja vrijednosnog sustava mladih. Cilj je ispitati odnos univerzalnih i ponašajnih vrijednosti studenata prve godine diplomskog studija Filozofskog fakulteta u Osijeku, nastavnički smjer; N = 122 (M = 32, Ž = 90), to jest 90,3 posto od ukupnog broja studenata 1. godine.

Instrument primijenjen u istraživanju proizlazi iz Schwartzove teorije univerzalnih vrijednosti (2001., Ferić, 2008.). Preuzeti upitnik (“Schwartz Value Survey”) sadrži 10 osnovnih tipova vrijednosti koje se dalje granaju i usmjeraju na specifične vrijednosti i strukture njihovih odnosa te ponašanja. Nezavisne su varijable istraživanja spol i dob, a zavisne 30 univerzalnih i 26 ponašajnih vrijednosti. Zadatak studenata bio je da prvo pročitaju svih 30 vrijednosti s objašnjenjima navedenima u tablici broj 1, zatim odaberu jednu vrijednost koja je njima osobno najvažnija i koja je usmjerujuće načelo u njihovu životu te zaokruže njezin redni broj, a nakon toga da izaberu jednu koja je njima najmanje važna, u potpunosti

suprotna njihovim vrijednostima, i prekriže njezin redni broj. Na kraju, od ponuđenih 26 ponašajnih vrijednosti, navedenih u tablici 3, studenti su trebali odabrati onu koja je njima najvažnija i zaokružiti njezin redni broj. Ispitanicima je u istraživanju osigurana anonimnost, a provedeno je u ožujku 2010. godine, u okviru seminarske nastave iz kolegija Opća didaktika.

Pretpostavka od koje polazi ovo istraživanje zasniva se na tvrdnji o povezanosti univerzalnih i ponašajnih vrijednosti, što će se ispitati hi-kvadrat testom i koeficijentom korelacije (f_i). Uz pomoć hi-kvadrat testa može se ustanoviti vjerojatnost povezanosti (ne visina povezanosti) između dviju varijabli, odnosno utvrditi postoji li ona i je li statistički značajna. Kolika je ona, aproksimativno će se ustanoviti ako se uz pomoć hi-kvadrat testa izračuna Cramerov f_i koeficijent korelacije.

REZULTATI I RASPRAVA

Vrijednost koja je, od ponuđenih 30, studentima najvažnija kao usmjerujuće načelo u njihovu životu, ukupno gledajući, jest obiteljska sigurnost, za koju se opredijelilo 28 (23%) studenata, zatim slijedi unutarnji sklad, koji je odabralo 18 njih (14,7%), pa zrela ljubav, koju izabire 14 (11,5%) studenata, uglavnom djevojaka, te smisao u životu, koji kao prioritetnu vrijednost ističe 10 (8,2%) studenata. Ostale vrijednosti i njihove frekvencije (f) te rangovi (R) s obzirom na spol (M, Ž) i ukupno prikazane su u tablici 1.

Tablica 1. Frekvencije i rangovi najvažnijih vrijednosti, $N = 122$ (M = 32, Ž = 90)

R. b.	VRIJEDNOSTI Koja mi je vrijednost najvažnija	M f	Ž f	Uk f	R M	R Ž	R Uk
1.	JEDNAKOST, podjednake mogućnosti za sve	1	7	8	7	5	5
2.	UNUTARNJI SKLAD, duševni mir	5	13	18	2	3	2
3.	DRUŠTVENA MOĆ, kontrola nad drugima, dominacija	3	-	3	3	-	10
4.	ZADOVOLJSTVO, zadovoljenje želja	-	4	4	-	7	4
5.	SLOBODA, misli i djela	7	-	7	1	-	6
6.	DUHOVNI ŽIVOT, naglasak na duhovnom a ne materijalnom	1	1	2	7	10	11
7.	OSJEĆAJ PRIPADNOSTI	-	1	1	-	10	15
8.	DRUŠTVENI NAPREDAK, stabilnost društva	1	-	1	7	-	15
9.	UZBUDLJIV ŽIVOT, poticajna iskustva	-	1	1	-	10	15
10.	SMISAO U ŽIVOTU, cilj u životu	2	8	10	5	4	4
11.	PRISTOJNOST, uljudnost, lijepo ponašanje	-	-	-	-	-	-
12.	BOGATSTVO, materijalna dobra, novac	1	-	1	7	-	15
13.	NACIONALNA SIGURNOST, zaštita domovine od neprijatelja	-	-	-	-	-	-
14.	SAMOPOŠTOVANJE, osjećaj vlastite vrijednosti	1	5	6	7	6	7

15.	UZVRAĆANJE USLUGA, izbjegavanje dugovanja	1	-	1	7	-	15
16.	KREATIVNOST, originalnost, mašta	2	-	2	5	-	11
17.	MIR U SVIJETU, svijet bez ratova i sukoba	-	1	1	-	10	15
18.	POŠTOVANJE TRADICIJE, čuvanje starih običaja	-	-	-	-	-	-
19.	ZRELA LJUBAV, duboka emocionalna i duhovna intimnost	-	14	14	-	2	3
20.	SAMODISCIPLINA, suzdržavanje, otpornost prema iskušenju	1	1	2	7	10	11
21.	PRIVATNI ŽIVOT, pravo na privatnost	-	1	1	-	10	15
22.	OBITELJSKA SIGURNOST, sigurnost bližnjih	3	25	28	3	1	1
23.	DRUŠTVENI UGLED, poštovanje, uvažavanje od drugih	1	-	1	7	-	15
24.	JEDINSTVO S PRIRODOM, uklapanje u prirodu	-	-	-	-	-	-
25.	RAZNOVRSTAN ŽIVOT, ispunjen novostima, promjenama	-	1	1	-	10	15
26.	MUDROST, zrelo shvaćanje života	-	2	2	-	9	11
27.	AUTORITET, voditi druge ili zapovijedati drugima	1	-	1	7	-	15
28.	ISKRENO PRIJATELJSTVO	1	4	5	7	7	8
29.	SVIJET LJEPOG, ljepota prirode i umjetnosti	-	-	-	-	-	-
30.	DRUŠTVENA PRAVDA, ispravljanje nepravde, briga za siromašne	-	1	1	-	10	15

Kao što se vidi iz tablice 1, od ponuđenih 30, ispitani mladići ističu 16, a djevojke 17 najvažnijih vrijednosti. Na prvom je mjestu kod mladića sloboda (7; 21,9%), na drugom unutarnji sklad (5; 15,6%), na trećem obiteljski sklad (3; 9,4%) i društvena moć (3; 9,4%), a na petom smisao u životu (2; 6,3%) i kreativnost (2; 6,3%).

Kod djevojaka je najčešća vodilja i vrijednost u životu obiteljska sigurnost (28; 21,9%), zrela ljubav (14; 21,9%), unutarnji sklad (13; 21,9%), smisao u životu (8; 21,9%), jednakost (7; 21,9%) i samopoštovanje (5; 21,9%).

Navedeni se rezultati mogu objasniti spolnim razlikama u odabiru prioriteta kada je riječ o vrijednostima kao usmjerujućem načelu u životu. Dok je kod mladića najizraženija potreba za slobodom (što je u potpunosti razumljivo ako se u obzir uzme životna dob ispitanika te upravo osamostaljenje kao najvažnija značajka toga razdoblja), djevojke, kao emocionalniji spol, visoko vrjednuju osjećaj sigurnosti te osjećaj ljubavi. Bitno je istaknuti kako pet vrijednosti nije nijednom izabrano: pristojnost (tj. uljudnost, lijepo ponašanje), nacionalna sigurnost (zaštita domovine od neprijatelja), poštovanje tradicije (čuvanje starih običaja), jedinstvo s prirodom (uklapanje u prirodu) te svijet lijepog (ljepota prirode i umjetnosti). No, to ne znači nužno da navedene vrijednosti ispitanicima nisu bitne, nego su oni među svim ponuđenim vrijednostima, prema individualnom nahodanju, odabrali one koje smatraju najvažnijima, koje su za njih usmjerujuće načelo u životu.

Tablica 2. Frekvencije i rangovi najmanje važnih vrijednosti, N = 122 (M = 32, \bar{Z} = 90)

R. b.	VRIJEDNOSTI Koja mi je vrijednost najmanje važna	M f	\bar{Z} f	Uk f	R M	R \bar{Z}	R Uk
1.	JEDNAKOST, podjednake mogućnosti za sve	-	1	1	-	11	-
2.	UNUTARNJI SKLAD, duševni mir	-	2	2	-	7	9
3.	DRUŠTVENA MOĆ, kontrola nad drugima, dominacija	4	30	34	1	1	1
4.	ZADOVOLJSTVO, zadovoljenje želja	-	-	-	-	-	-
5.	SLOBODA, misli i djela	-	-	-	-	-	-
6.	DUHOVNI ŽIVOT, naglasak na duhovnom a ne materijalnom	1	1	2	11	11	9
7.	OSJEĆAJ PRIPADNOSTI	-	-	-	-	-	-
8.	DRUŠTVENI NAPREDAK, stabilnost društva	2	-	2	7	-	9
9.	UZBUDLJIV ŽIVOT, poticajna iskustva	-	2	2	-	7	9
10.	SMISAO U ŽIVOTU, cilj u životu	-	-	-	-	-	-
11.	PRISTOJNOST, uljudnost, lijepo ponašanje	-	1	1	-	11	17
12.	BOGATSTVO, materijalna dobra, novac	2	6	8	7	4	6
13.	NACIONALNA SIGURNOST, zaštita domovine od neprijatelja	3	6	9	5	4	4
14.	SAMOPOŠTOVANJE, osjećaj vlastite vrijednosti	-	-	-	-	-	-
15.	UZVRAĆANJE USLUGA, izbjegavanje dugovanja	-	2	2	-	7	9
16.	KREATIVNOST, originalnost, mašta	2	-	2	7	-	9
17.	MIR U SVIJETU, svijet bez ratova i sukoba	3	1	4	5	11	7
18.	POŠTOVANJE TRADICIJE, čuvanje starih običaja	4	7	11	1	3	3
19.	ZRELA LJUBAV, duboka emocionalna i duhovna intimnost	-	-	-	-	-	-
20.	SAMODISCIPLINA, suzdržavanje, otpornost prema iskušenju	1	1	2	11	11	9
21.	PRIVATNI ŽIVOT, pravo na privatnost	-	1	1	-	11	17
22.	OBITELJSKA SIGURNOST, sigurnost bližnjih	-	-	-	-	-	-
23.	DRUŠTVENI UGLED, poštovanje, uvažavanje od drugih	-	2	2	-	7	9
24.	JEDINSTVO S PRIRODOM, uklapanje u prirodu	4	5	9	1	6	4
25.	RAZNOVRSTAN ŽIVOT, ispunjen novostima, promjenama	-	1	1	-	11	17
26.	MUDROST, zrelo shvaćanje života	-	-	-	-	-	-
27.	AUTORITET, voditi druge ili zapovijedati drugima	4	19	23	1	2	2
28.	ISKRENO PRIJATELJSTVO	2	1	3	7	11	8
29.	SVIJET LIJEPOG, ljepota prirode i umjetnosti	-	1	1	-	11	17
30.	DRUŠTVENA PRAVDA, ispravljanje nepravde, briga za siromašne	-	-	-	-	-	-

Dok su ispitanici naveli 12 vrijednosti koje su im najmanje važne, ispitanice su istaknule čak 19 vrijednosti. Mladići su kao najmanje važne vrijednosti istaknuli društvenu moć, poštovanje tradicije, jedinstvo s prirodom te autoritet (po četiri ispitanika; 12,5%). Zanimljivo je primijetiti da se univerzalna vrijednost „društvena moć“ pojavljuje i kao najvažnija vrijednost, ali i kao najmanje važna. Razlog tomu može se potražiti u individualnosti svakog čovjeka te u onome što osobu motivira i što joj je cilj u životu. Djevojkama je također društvena moć na prvome mjestu kada su u pitanju najmanje važne vrijednosti, i to je izraženije

no kod mladića (30; 33,3%), a odmah su iza toga autoritet (19; 21%), poštovanje tradicije (7; 7,7%), nacionalna sigurnost i bogatstvo (po šest ispitanika; 6,6%) te jedinstvo s prirodom (5; 5,5%). Iz navedenoga je vidljivo da i mladići i djevojke gotovo iste vrijednosti smatraju najmanje važnima u svom životu. To pak upućuje na činjenicu da su prioriteti (vrijednosti) koje pojedinac smatra bitnima u životu u potpunoj kompatibilnosti s njihovom sadašnjom životnom situacijom (dobi, uvjerenjima, stavovima), a već je prije rečeno da se oni s godinama mijenjaju.

Unatoč tomu, bitno je istaknuti da to ne znači da su one za njih općenito nevažne, nego su u odnosu na neke druge ponuđene vrijednosti od manjeg značenja i samim time manje prioritete.

Velika se pak raspršenost odabira vrijednosti od najmanjeg značenja (čak 21 odabrana vrijednost) može obrazložiti time da ljudi imaju različita načela i vodi-lje u životu, s velikim naglaskom na individualnost svake osobe.

Tablica 3. Frekvencije i rangovi najvažnijih ponašajnih vrijednosti N = 122 (M = 32, \bar{Z} = 90)

R. b.	PONAŠAJNE VRIJEDNOSTI Koja mi je vrijednost najvažnija	M f	Ž f	Uk f	R M	R Ž	R Uk
1.	BITI SAMOSTALAN, oslanjati se na vlastite snage	4	5	9	3	3	3
2.	BITI UMJEREN, izbjegavati pretjerane osjećaje i ponašanja	1	-	1	6	-	18
3.	BITI ODAN, vjeran prijateljima, ljudima koji me okružuju	1	4	5	6	5	6
4.	BITI AMBICIOZAN, marljiv, težiti postignućima	3	3	6	4	8	5
5.	BITI TOLERANTAN, tolerirati drukčije ideje i uvjerenja	1	-	1	6	-	18
6.	BITI PONIZAN, skroman, samozatajan	-	-	-	-	-	-
7.	BITI ODVAŽAN, pustolovan, spreman na rizik	-	2	2	-	10	11
8.	ČUVATI OKOLIŠ, štiti prirodu	-	-	-	-	-	-
9.	BITI UTJECAJAN, imati utjecaja na ljude i događaje	2	-	2	5	-	11
10.	POŠTOVATI RODITELJE I STARIJE, iskazati poštovanje	-	2	2	-	10	11
11.	IZABIRATI VLASTITE CILJEVE, donositi vlastite odluke	-	2	2	-	10	11
12.	BITI ZDRAV, ne biti bolestan – fizički ili psihički	10	40	50	1	1	1
13.	BITI SPOSOBAN, kompetentan, poduzetan, djelotvoran	1	4	5	6	5	6
14.	PRIHVACATI SVOJ ŽIVOT, pomiriti se sa životnim prilikama	-	3	3	-	8	9
15.	BITI ISKREN, istinit, pošten	1	8	9	6	2	3
16.	ČUVATI SLIKU O SEBI U DRUŠTVU, čuvati vlastiti ugled	-	2	2	-	10	11
17.	BITI POSLUŠAN, pokoran, ispunjavati dužnosti	-	-	-	-	-	-
18.	BITI INTELIGENTAN, logičan, misaon	-	2	2	-	10	11
19.	BITI USLUŽAN, raditi za dobrobit ljudi	-	2	2	-	10	11
20.	UŽIVATI U ŽIVOTU, uživati u hrani, seksu, odmoru i sl.	5	5	10	2	3	2
21.	BITI POBOŽAN, pridržavati se vjere	-	-	-	-	-	-
22.	BITI ODGOVORAN, pouzdan, na koga se može osloniti	1	4	5	6	5	6
23.	BITI ZNATIŽELJAN, pokazivati zanimanje za sve, istraživati	1	-	1	6	-	18
24.	BITI SPREMAN NA PRAŠTANJE, voljan opraštati drugima	-	-	-	-	-	-
25.	BITI USPJEŠAN, ostvarivati ciljeve	1	2	3	6	10	9
26.	BITI ČIST, uredan	-	-	-	-	-	-

Iz navedenoga je vidljivo da su studenti kao najvažnije ponašajne vrijednosti istaknuli: biti zdrav (50; 41%), uživati u životu (10; 8,2%), biti iskren (9; 7,4%), biti samostalan (9; 7,4%), biti ambiciozan (6; 4,9%), biti odan (5; 4,1%), biti odgovoran (5; 4,1%) i biti sposoban (5; 4,1%), koje se s pedagoškog aspekta ubrajaju u tjelesno odgojno područje, moralno odgojno područje, intelektualno i radno odgojno područje. Dok su za mladiće najvažnije vrijednosti zdravlje (10; 31,2%), uživanje u životu (5; 15,6%), samostalnost (4; 12,5%), ambicioznost (3; 9,3%) i utjecajnost (2; 6,2%), za djevojke su to, osim navedenih, i iskrenost (8; 8,8%), sposobnost (4; 4,4%) i odgovornost (4; 4,4%). Djevojke su ponovno navele više ponašajnih vrijednosti (16) nego mladići (13). Iako određene ponašajne vrijednosti (poniznost, čuvanje okoliša, poslušnost, pobožnost, urednost) nisu nijednom izabrane, to ne znači da studentima nisu važne, nego im u odnosu na ostale ponuđene vrijednosti nisu prioritetne.

Koliko su najvažnije univerzalne vrijednosti povezane s najvažnijim ponašajnim vrijednostima, provjereno je primjenom hi-kvadrat testa, koji upućuje na povezanost ovih varijabli, odnosno da je ona statistički značajna, a visina povezanosti izračunata je Cramerovim fi koeficijentom. Kao što se vidi iz tablice 4, univerzalne vrijednosti, kao odrednice dominantnih preferencija ispitanih studenata, povezane su s njihovim dominantnim ponašajnim vrijednostima.

Tablica 4. Odnos univerzalnih i ponašajnih vrijednosti N = 122 (M = 32, Ž = 90)

R	Univerzalna vrijednost	f	R	Ponašajna vrijednost	f	hi-kvadrat	fi
1.	obiteljska sigurnost	28	1	biti zdrav	28	15,0559**	0,41
2.	unutarnji sklad	10	2	uživati u životu	10	4,235*	0,39
3.	zrela ljubav	9	3	biti iskren	9	6,997**	0,55
4.	smisao u životu	9	3	biti samostalan	9	11,992**	0,79

* p < 0,05; **p < 0,01, df (stupanj slobode) = 1

Najčešće su univerzalne i ponašajne vrijednosti ispitanih studenata povezane, čime se potvrđuje pretpostavka o njihovoj uzajamnosti, a argumentirano dokazuje visoka povezanost četvrtorangirane univerzalne i ponašajne vrijednosti (fi = 0,79). Iako povezanost za najučestaliju univerzalnu i najučestaliju ponašajnu vrijednost nije visoka nego je tek osrednja (fi = 0,41), valja uzeti u obzir da vrijednosti obuhvaćaju gotovo sve stupnjeve kontinuuma, od osnovnih do specifičnih, od etičkih, kulturnih, društvenih sve do cjelokupnoga vrijednosnog sustava pojedinca i njegovih različitih kategorija ciljeva, normi, načela i stavova. Stoga su klasične rasprave o poželjnim vrijednostima u duhu kojih treba odgajati i obrazovati mlade možda najbolje, gledano s pedagojskog aspekta, definirane u

moralnom odgoju (filozofiji morala) i njegovim različitim pristupima i stupnjevima moralnog rasuđivanja (Ledić, 1999.). S obzirom na sve rečeno, važno je naglasiti da vrijeme nosi sa sobom svoje izazove i poteškoće koje se odražavaju na vrijednosni sustav, a samim tim i na odgoj djece i mladih. Međutim, svaki čovjek ima potrebu za vrijednostima u kojima pronalazi nadahnuće za svoj život i svoje djelovanje. Vrijednosti osmišljavaju, obogaćuju i produhovljuju ljudski život jer bez njih bi život bio prazan, promašen i bezvrijedan. Jedna od temeljnih kategorija u ostvarivanju čovjeka i posredovanju vrijednosti, uz obitelj, jest uža i šira zajednica, a osobito odgojno-obrazovne institucije, od vrtića do fakulteta, u kontekstu cjeloživotnog učenja. S pedagoškog motrišta, govori se o odgojnim vrijednostima, a specifičnost tog područja može se objasniti strukturalnim pristupom, koji pokazuje da su uvjerenja, vrijednosti, stavovi, namjere i ponašanja povezani (Pennington, 2004.). Budući da su vrijednosti umnogome povezane sa stavovima, Newcomb (1950., prema Pennington, 2004., 85) definira stav kao „naučenu sklonost reagiranju na dosljedno povoljan ili nepovoljan način s obzirom na dan objekt“. Ta definicija uključuje četiri važna aspekta stavova prema strukturalnom pristupu: a) stavovi se uče kroz iskustvo, b) čine ljude sklonima da se ponašaju (reagiraju) na određeni način, c) stavovi i ponašanje podčinjavaju se načelu dosljednosti, d) nepovoljan ili povoljan način ponašanja odražava evaluativnu komponentu stavova.

Navedeni aspekti potvrđeni su rezultatima istraživanja. Budući da su univerzalne i ponašajne vrijednosti kompleksne strukture, koje se sastoje od ideja, vrijednosti, stavova i vjerovanja, a prenose se interakcijom s drugim ljudima, rezultati istraživanja potvrdili su da je pojedinac izgrađen cjelina psihičkih, socijalnih i etičkih osobina, odlika i ponašanja. Time se izražava osobitost i posebnost pojedinca, koja ga tom svojom posebnosti, osobitošću i ljudskom neponovljivošću izdvaja, odlikuje i razlikuje od svih drugih članova društvene zajednice (Vukasović, 2005.).

S obzirom na sve rečeno, može se zaključiti da su univerzalne vrijednosti povezane s ponašajnim vrijednostima pojedinca, što se pokazalo i kod ispitanih studenata, a za ispitivanje univerzalnih vrijednosti kao prediktora ponašajnih dispozicija potrebno je primijeniti složeniju multivarijantnu metodologiju.

ZAKLJUČAK

Rezultati su prikazani kvalitativno i kvantitativno, uz primjenu deskriptivne statistike, hi-kvadrat testa te Cramerova fi koeficijenta korelacije. Od 30 ponuđenih vrijednosti, ispitani studenti kao najvažnije ističu slobodu, unutarnji sklad i obiteljsku sigurnost, a društvena moć, poštovanje tradicije, jedinstvo s prirodom, autoritet i nacionalna sigurnost nisu im prioriteti. Za razliku od mladića, djevojke snažnije ističu zrelu ljubav, jednakost i samopoštovanje, a manje su im važne

gotovo sve one vrijednosti koje i mladićima, s tim da im bogatstvo nije na listi prioriteta. S druge strane, ponašajne vrijednosti najviše se odnose na očuvanje zdravlja, samostalnost, odgovornost i uživanje u životu, a značajno su povezane s odabranim univerzalnim vrijednostima.

U najširem smislu, riječ je o obliku ljudske svijesti, kao skupu nepisanih pravila, običaja, navika i normi povezanih s uvjerenjima, namjerama, stavovima i obrascima ponašanja, što se u pedagojskoj znanosti objašnjava strukturalnim pristupom, koji zahtijeva multivarijantnu analizu koja stavove objašnjava povezujući ih s navedenim pojmovima.

Sve navedeno upućuje na zaključak da su univerzalne vrijednosti povezane s ponašajnim, što je ispitano hi-kvadrat testom i koeficijentom korelacije (r). Rezultati su pokazali povezanost između odabranih najvažnijih univerzalnih (obiteljska sigurnost, unutarnji sklad, zrela ljubav, smisao u životu) i ponašajnih vrijednosti ispitanika (biti zdrav, uživati u životu, biti iskren, biti samostalan), koeficijent korelacije kreće se od 0,39 do 0,79, ovisno o odabranoj vrijednosti.

Za ispitivanje univerzalnih vrijednosti kao prediktora ponašajnih dispozicija pojedinca potrebno je primijeniti složenije postupke koji objašnjavaju njihovu povezanost i uzajamni odnos.

LITERATURA

1. Best, R. /ur./ (1996.), *Education, spirituality and the whole*. London and New York: Cassell.
2. Chazan, B. (1985.), *Contemporary Approaches for Moral Education. Analyzing Alternative Theories*. New York: Teachers College Press.
3. Damon, W. (1988.), *The Moral Child*. New York: The Free Press.
4. Dosick, W. (1955.), *Golden rules*. San Francisco: Harper Collins.
5. Ferić, I. (2007.), Univerzalnost sadržaja i strukture vrijednosti: podaci iz Hrvatske. *Društvena istraživanja* 16 (1-2), 3-26.
6. Ferić, I. (2009.), *Vrijednosti i vrijednosni sustavi: psihologijski pristup*. Zagreb: Alinea.
7. Goodlad, J. I., Soder, R., Sirotnik, K. A. /ur./ (1990.), *The Moral Dimensions of Teaching*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
8. Ledić, J. (1999.), *Škola i vrijednosti*. Rijeka: Filozofski fakultet.
9. Lickona, T. (1992.), *Educating for Character*. New York: Bantam Press.
10. Penington, D. C. (2004.), *Osnove socijalne psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
11. Penington, D. C. (2008.), *Osnove socijalne psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
12. Radin, F. (2001.), *Vrijednosti i neprihvatljiva ponašanja*. U: Ilišin, V., Marinović Bobinac, A., Radin, F. (ur.), *Djeca i mediji*. Zagreb: IDIZ.
13. Rokeach, M. (1973.), *The nature of human values*. New York: Free Press.
14. Schwartz, S. H. (1992.), Universals in the Content and Structure of Values: Theory and Empirical Tests in 20 Countries. In M. Zanna (ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 25). New York: Academic Press, 1-65.
15. Schwartz, S. H. (1994.), Are there Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values? *Journal of Social Issues*, 50 (4), 19-45.
16. Schwartz, S. H., Bilsky, W. (1987.), Toward a Universal Psychological Structure of Human Values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 550-562.
17. Sen, A. (1999.), Democracy as a Universal Value. *Journal of Democracy*, 10 (3), 3-17.
18. Straughan, W. (1988.), *Can We Teach Children To Be Good?* Philadelphia: Open University Press.
19. Vukasović, A. (1995.), *Pedagogija*. Zagreb: Alfa d.d.
20. Vukasović, A. (1977.), *Moralni odgoj*. Zagreb: Liber.

UDC: 316.64:159.923-053.67(047.31)

Preliminary communication

Accepted: 22nd April 2010

Confirmed: 24th August 2010

RELATION BETWEEN UNIVERSAL AND BEHAVIORAL VALUES

Vesna BULJUBAŠIĆ KUZMANOVIĆ, Assistant Professor
Sanja SIMEL

The University of Osijek, The Faculty of Philosophy, The Department of
Pedagogy vbuljubasic@ffos.hr, sanja.simel@gmail.com

Summary: *This work is based on the theoretical and practical research of the development of young people's system of values. The goal was to examine the relation between universal and behavioral values among freshmen who attend teachers trainee program, N = 122 (90%). The tool used in this research is based on the Schwartz theory of 10 basic types of values which are further branched and directed to particular and behavioral.*

From a pedagogical point of view, we deal with educational values and particularity of this area can be explained by the structural approach which shows that beliefs, values, attitudes, intentions and behavior are connected.

The results of research showed that from 30 possible values, examinees value family stability, spiritual harmony, mature love and the meaning of life the most; while social power, tradition, unity with nature, authority and national security the least. Unlike young men, young women put an emphasis on mature love, equality and self-respect. The values that are less important to girls are also less important to young boys.

On the other hand, behavioural values are mostly health preservation, life enjoyment, independence and honesty and they are tightly connected with the chosen universal values (Cramer $f_i = 0.39 - 0.79$).

Key words: *young people, differences in attitudes between boys and girls, the research results, young people's independence and honesty, the universal, educational and behavioural values*
